

ВИТОКИ ФОРМУВАННЯ ФЕНОМЕНА НАГОРОДНОГО ПРОВАДЖЕННЯ ТА ЙОГО ОБ'ЄКТА

BEGINNINGS FORMATION OF THE PHENOMENON AWARD PROCEEDINGS AND ITS OBJECT

**Коломосць Т.О., д.ю.н., професор,
заслужений юрист України,
член-кореспондент Національної академії правових наук України,
декан юридичного факультету
Запорізький національний університет**

**Куліченко Д.О., студентка IV курсу
юридичного факультету
Запорізький національний університет**

Стаття присвячена висвітленню однієї із актуальних тем у сучасному адміністративному праві, а саме поняттю нагородного провадження та його історії. Аналізується генеза зародження й розвитку нагород як невід'ємного складника проходження публічної служби. Створення європейської цивілізації розпочалося в Стародавній Греції, де, незважаючи на відсутність сформованої єдиної нагородної системи, виник звичай увінчувати лавровим вінком героїв і переможців спортивних змагань. Древні римляни, створивши імперію та взявши до уваги звичай греків, розробили й упровадили чітку систему відзнак, яка поширювалася на військові та громадянські заслуги.

Під впливом європейців власні нагороди створені в країнах Азії, Америки, Африки, Океанії. Однак ці ордени були лише копіюванням європейських, інші культурні й релігійні традиції зумовили їх своєрідність та оригінальність. У багатьох країнах, особливо мусульманських, орденські знаки мають форму медальйона або багатопроменевої зірки.

Висловлюється думка щодо необхідності виокремлення 4 етапів історичного розвитку нагородного провадження з детальною їх характеристикою. Перший етап (з появи перших держав і до початку XVI ст.) можна назвати «етапом зародження нагородного провадження», для якого характерним є закладення засад того, що є найвищою відзнакою держави.

Другий етап (від XVI ст. й до XIX ст.) – чітке розуміння суспільством, що є державною нагородою та як саме можна її отримати (наприклад, вступити до певного ордену).

Третій етап (із XIX ст. й до початку XXI ст.) – «етап становлення нагородного провадження». Для цього етапу характерними є виокремлення його саме як виду адміністративного провадження.

Четвертий етап (із початку XXI ст. й до сьогодні) – «етап модернізації нагородного провадження», під час якого відбувається перегляд нормативних засад нагородного провадження.

Ключові слова: нагорода, нагородне провадження, етапи, генеза, законодавство.

The article is devoted to the coverage of one of the topical topics in modern administrative law, namely the concept of award proceedings and its history. The genesis of the emergence and development of rewards as an integral part of public service is analyzed. Creation of European civilization began in Ancient Greece, where, despite the lack of a unified reward system, it became custom to crown the laurel wreath of heroes and winners of sports competitions. The ancient Romans, creating an empire and taking into account the customs of the Greeks, developed and implemented a clear system of honors that extended to military and civilian merits.

Under the influence of Europeans, their own awards were created in Asia, America, Africa and Oceania. However, these orders were merely a copy of European ones, other cultural and religious traditions determined their originality. In many countries, especially Muslim countries, order signs have the shape of a medallion or starburst.

The opinion is expressed about the need to distinguish 4 stages of the historical development of award proceedings with their detailed characteristics. The first stage (from the emergence of the first states to the beginning of the 16th century), can be called "the stage of the emergence of award proceedings", which was characterized by laying the foundations of what is the highest distinction of the state. The second stage (from the 16th to the 19th centuries) is characterized by a clear understanding of society, which is a state award and how it can be obtained (for example, to join a certain order).

The third stage is (from the nineteenth to the early twentieth century's) the "stage of formation of award proceedings". This stage is characterized by its isolation as a type of administrative process. The fourth stage is (from the beginning of the 21st century to the present) the "stage of the award procedure modernization", during which the normative principles of the award procedure are reviewed.

Key words: award, award proceedings, stages, genesis, legislation.

Останніми роками в Україні відбуваються процеси, пов'язані з європейською інтеграцією, що, у свою чергу, потребує певного перегляду чинної нормативно-правової бази, приведення національного законодавства у відповідність до європейського. Зокрема, на особливу увагу заслуговує формування феномена нагородної справи, тому що державні нагороди були і є віддзеркаленням нації, інструментом для активізації та розвитку громадянського суспільства й навіть символом державності.

Актуальність проблеми підкреслюється й наявними науковими працями, хоча ці дослідження мають дещо фрагментарний характер, учених і практиків, серед яких – С. Беляєв, В. Бузало, В. Воронін, В. Гайовий, Ю. Грачов, В. Заїка, Д. Коритяко, О. Малінкін, П. Нестеренко, М. Омельченко, О. Сопов, С. Трофимов та інші.

Метою роботи є дослідження витоків формування феномена нагородного провадження та його об'єкта.

Виникнення традиції вшанування, відзначення найкращих у суспільстві припадає ще на найдавніші часи. Відзначеною могла бути не лише одна особистість, а й команда, колектив. Для первісного суспільства було притаманним надавати людині-герою намисто, виготовлене із зубів звірів, яскраві мушлі, що діставали з морського дна, тощо.

Паралельно еволюційному розвитку первісної людини розвивалася й нагорода справа. Як відзначає П. Нестеренко, з плином часу в Древньому Єгипті почали влаштовуватися спеціальні церемонії, під час яких ушановували переможців [6, с. 238].

Створення європейської цивілізації розпочалося в Стародавній Греції, де, незважаючи на відсутність сформованої єдиної нагородної системи, через те що Еллада завжди складалася з декількох маленьких держав, виник звичай увінчувати лавровим вінком героїв і переможців

спортивних змагань. Регламентация цього процесу відбулася в Законах Солона, що є першим актом нормативно-правового закріплення нагородного провадження у світі. Окрім цього, для переможців спортивної олімпіади в громадських місцях (театри, міські площі тощо) зводили статуї на їхню честь. Спочатку ці статуї виготовлялися з дерева, потім – із мармуру чи бронзи, при цьому замовлені вони були за кошти міста-держави. Отже, для спортсменів з'являвся ще один складник мотивації для перемоги у змаганнях – бажання отримати статую-нагороду, яка даватиме змогу іншим мешканцям міста-держави бути обізнаним щодо їхньої перемоги [9, с. 130–131].

Древні римляни, створивши імперію та взявши до уваги звичаї греків, розробили й упровадили чітку систему відзнак, яка поширювалася на військові та громадянські заслуги.

Саме в Римській імперії в Дигестах Юстиніана вперше регламентовано засади нагородного провадження й виділено його об'єкт. Символом військової відзнаки в римлян був спершу металевий, а згодом і золотий вінок, що мав назву «согона». Вінки в Римській імперії видавалися за конкретні заслуги. Наприклад, «Корона тріумфаліс» – найвища нагорода, а саме вінок, який надавався виключно полководцям-тріумфаторам. «Корона обсидіаналіс» – вінок, який готувався із золотих квітів і трави. Його могли отримати ті, хто витримував облогу міста або фортеці. Є ще інші корони. Цивільні заслуги відмічалися «колораріумами» – миртовими та оливковими переможними вінками. Існували й інші нагороди: прапорці, ланцюги, шийні прикраси, почесні браслети, медалі, особливі списи, які не використовувалися в бою, та фалери [6, с. 240].

Наприкінці XI ст. в Західній Європі, коли виникли об'єднання монастирів (у народі їх називали «духовні ордени»), що супроводжувалося підтримкою римського папи Григорія VII, відбулося створення орденів. Чи належить певний монах до конкретного ордену, можна було зрозуміти завдяки деталям одягу. Наприклад, орден тамплієрів – сіра мантія з червоним прямим хрестом на плечі; орден Святого Іоанна Єрусалимського – чорна мантія з білим хрестом; Тевтонський орден – біла мантія з чорним хрестом із розширеними до кінців променями. Поширення й виникнення орденів у різних державах відбувалося досить динамічно. Ордені як організації, окрім розпізнавальних знаків на одязі, мали власний капітал, місце розташування, орденський день. Як відмічає Ю. Грачов, від XVI ст. «вступ до ордену» набуває значення державної нагороди за доблесне служіння монарху. У XVII–XVIII ст. ст. майже всі ордени Європи – королівські, прийняття до них стає ознакою королівської милості. На додаток до хрестів як знаків ордену з'являються зірки. Знаки орденів уже не вишиваються на одязі, а виготовляються з металу, прикрашаються коштовним камінням. У цей самий час виникають орденські стрічки, які символізують орденську мантію. Металевий знак ордену починають прикріпляти до широкої стрічки – перев'язі – і носити на боці. Це був знак вищого ступеня ордену. Знаки другого і третього ступенів носили на шії та грудях. Саме із цього часу, коли знаки ордену поступово відокремлювалися від поняття «організація», вони й почали виконувати функцію безпосередньо нагород. Отже, у більшості європейських країн система нагород сформувалася у XVIII–XIX ст. ст. [3, с. 104], у цей самий час фактично й формується, хоча й дещо фрагментарно, нагородне законодавство.

Під впливом європейців власні нагороди створені в країнах Азії, Америки, Африки, Океанії. Однак ці ордени були лише копіюванням європейських, інші культурні й релігійні традиції зумовили їх своєрідність та оригінальність. У багатьох країнах, особливо мусульманських, орденські знаки мають форму медальйона або багатопроменевої зірки. Замість звичних для європейців фігур

святих, портретів суверенів, на них зображені міфологічні істоти, досить часто можна знайти й змістовний орнамент [2, с. 225]. Це властивості їх унормування.

Умовно можна виділити чотири етапи становлення, розвитку й нормативного закріплення нагородного провадження в різних країнах світу.

Перший етап (із появи перших держав і до початку XVI ст.) можна назвати «етапом зародження нагородного провадження», для якого характерним є закладення засад того, що є найвищою відзнакою держави та за які заслуги вона надається главою держави або уповноваженими ним особами.

Другий етап (від XVI до XIX ст.) – чітке розуміння суспільством, що є державною нагородою та як саме можна її отримати (наприклад, вступити до певного ордену). У законодавстві різних країн у різний спосіб закріплено «зовнішній вигляд» державних нагород і їх різновиди. Тому цей етап можна назвати «етапом формування нагородного провадження».

Третій етап (із XIX ст. й до початку XXI ст.) – «етап становлення нагородного провадження». Для цього етапу характерним є виокремлення його саме як виду адміністративного провадження, викликане тим, що система органів, які є його суб'єктами, обов'язково має у своїй структурі суб'єкт публічно-владних повноважень (органи державної влади, місцевого самоврядування тощо), що є характерним для суспільних відносин, які регулюються саме нормами адміністративного права з деталізацією засад його стадій, фіксацією окремих принципів такого провадження.

Четвертий етап (із початку XXI ст. й до сьогодні) – «етап модернізації нагородного провадження», під час якого відбувається перегляд нормативних засад нагородного провадження, зумовлений істотним зростанням інтенсивності нагородної правотворчості, ускладненням самого нагородного провадження, зростанням та урізноманітненням нагородного законодавства.

«За будь-якою державною високою нагородою стоять людські долі, перипетії взаємин людських характерів, інтриги, драми і тріумфи. Кожен орден здатний розповісти про життя свого утворювача та про державу, де він виник» [1, с. 3; 4, с. 11]. До перших законодавчих актів, у яких закріплювалися положення про державні нагороди, можна зарахувати Конституцію Сьотоку (604 р.) часів середньовічної Японії, що містить окрему статтю, в якій ідеться про необхідність справедливо оцінювати заслуги та провини, а сановники, які опікуються державними справами, мають виявляти осіб, що заслуговують як на нагороди, так і на покарання [5, с. 17; 7, с. 26]. У цей самий час в іншому законодавчому акті – Зводі законів «Тайхорьо» (702–718 рр.) – визначено чітку систему нагород і встановлено детальні правила, що давали змогу нагороджувати військовослужбовців залежно від їхніх бойових заслуг [5, с. 17; 8, с. 23–24].

Отже, у генезі нагородної справи та нормативного закріплення її засад у зарубіжних країнах простежується певна етапність, яка свідчить про поступову деталізацію відповідних засад, у тому числі з пріоритетністю нормативно-правових актів щодо державних нагород, виокремленням нагородного провадження як виду адміністративного провадження, з виділенням, хоча й фрагментарним, різновидів державних нагород, об'єкта, суб'єктів нагородження та окресленням правових засад самого нагородного провадження. Дослідивши генезу вивчення феномена нагородного провадження в правовій науці, умовно можемо виділити етапи становлення й розвитку нагородного провадження в країнах світу: I – зародження нагородного провадження; II – формування нагородного провадження; III – становлення нагородного провадження; IV – модернізація нагородного провадження з модифікацією його засад і переглядом його функцій і змісту.

ЛІТЕРАТУРА

1. Афонькин С.Ю. Все о самых знаменитых орденах мира. Атлас-справочник. Санкт-Петербург : ООО «СЗКЭО», 2008. 256 с.
2. Байк О.І. Питання правового регулювання державних нагород в Україні та інших державах: порівняльний аналіз. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Серія «Юридичні науки»*. Львів, 2014. № 801. С. 224–228.
3. Грачов Ю. Символ хоробрості й честі: про історію нагородної системи України. *Київська старовина*. 1996. № 1. С. 103–105.
4. Лень В.В. Державні ордени, медалі СРСР та України: історико-правове дослідження : монографія. 2-ге вид., випр. і доп. Запоріжжя : Дніпровський металург, 2016. 400 с.
5. Майдебура А.М. Конституційно-правовий статус державних нагород в Україні: дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.02. Одеса, 2013. 210 с.
6. Нестеренко П.В. Допоміжні історичні дисципліни, геральдика, фалеристика : навчальний посібник. Київ : Кондор-Видавництво, 2015. 448 с.
7. Попов К.А. Законодательные акты средневековой Японии. Москва : Наука, 1984. 107 с.
8. Свод законов «Тайхоре» 702–718 гг.: XVI–XXX законы / вступ. статья, пер. с древнеяпонского и комментарий К.А. Попова. Москва : Наука, 1985. 268 с.
9. Скржинська М.В. Найдавніші державні нагороди на землях України. *Український історичний журнал*. 2006. № 4. С. 130–139.